

DAWID MAKOWSKI

Akademia Katolicka w Warszawie – Collegium Bobolanum

ORCID: 0009-0003-6007-0393

**Soborowa nauka o sakramentaliach.
Refleksja nad trzecim rozdziałem
konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium***

**The Conciliar Teaching on the Sacramentals.
Reflection on the Third Chapter of the of the Constitution
on the Sacred Liturgy *Sacrosanctum Concilium***

Abstrakt

Prezentowany artykuł przedstawia soborową naukę o sakramentaliach. Są to szczególniego rodzaju pomoce, przygotowujące wiernych do owocnego przyjmowania sakramentów Kościoła, które stanowią pewien „szczyt” sakramentaliów. Niniejszy artykuł wpisuje się w 60. rocznicę wydania soborowej Konstytucji o liturgii świętej, która wskazała kierunek odnowy sakramentaliów. Założenia tej odnowy w aspekcie teologicznym zostały ukazane w pierwszej części opracowania. W drugiej części przedstawiono wynikającą z tego modyfikację obrzędów, których obecny kształt został przybliżony w trzeciej części artykułu. Całość została zwieńczona podsumowaniem, wynikającym z przeprowadzonej refleksji nad soborową nauką o tych środkach uwielbienia Boga i uświęcenia poszczególnych aspektów życia człowieka.

Słowa kluczowe: Sobór Watykański II, Konstytucja o świętej liturgii, odnowa liturgiczna, sakramentalia, błogosławieństwo.

Abstract

This paper tries to present the conciliar teaching on the sacramentals. These are a special kind of aids, preparing the faithful for the fruitful reception of the sacraments of the Church, which constitute a certain “summit” of sacramentals. The present study is a part of works written to celebrate the 60th anniversary of the Constitution on the Sacred Liturgy, which promoted the renewal of sacramentals. Assumptions of this renewal in the theological terms are shown in the first part of the work. The second part of the study presents the resulting modification of the rites, which present shape will be shown in the third part of the paper. The whole is crowned with a summary, resulting from the reflection carried out on the Council’s teaching on these means of glorifying God and sanctification of particular aspects of human life.

Keywords: Vatican Council II, Constitution on the Sacred Liturgy, Liturgical Renewal, Sacramentals, Blessings.

Wstęp

Zgodnie z soborową nauką o liturgii sakramentalia są świętymi znakami, mającymi pewne podobieństwo do sakramentów, wyrażające się przede wszystkim w tym, iż uświęcają pewne elementy życia ludzkiego¹. Obrzędy te są dla Kościoła bardzo ważne, o czym świadczy wydana w 1984 r. specjalna księga, zawierająca wszelkie obrzędy błogosławieństw². Warto jednak przy tym zauważyć, że sakramentaliami nie są jedynie błogosławieństwa, ale także: obrzędy konsekracji dziewic, profesje zakonne (i ich odnowienia) oraz celebrowanie pogrzebu³. To właśnie poprzez sprawowanie konkretnych ceremonii, mających na względzie uwielbienie Boga i uświęcenie człowieka, poszczególni wierni w akcie liturgicznym otrzymują łaski, o które dla siebie prosili⁴. Sakramentalia działają bowiem dzięki mocy

¹ KL 60. Dawniej nazywano je „mniejszymi sakramentami”. Zob. Luigi Della Torre. 1966. *The Sacraments and the Sacramentals*. W *The Liturgy of Vatican II. A Symposium*. Red. Jovian Lang, 122. Chicago: Franciscan Herald Press.

² Zob. 1983. *Rituale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Ioannis Pauli II promulgatum. De Benedictionibus. Editio typica*. Vatican: Libreria Editrice Vaticana. W języku polskim ukazały się dotychczas dwa tomy *Obrzędów błogosławieństw dostosowanych do zwyczajów diecezji polskich*.

³ Zob. Adelajda Sielepin. 2021. „Obrzędy dedykacji kościoła i życie sakramentalne”. *Liturgia Sacra* 27 (1): 36.

⁴ Obrzędy te nie dotyczą bowiem jedynie wspólnoty Kościoła diecezjalnego czy parafialnego jako całości, ale także odnoszą się do konkretnej sytuacji poszczególnych członków Kościoła, przez

wiary i modlitwy wspólnoty Kościoła⁵. W ten sposób stanowią one pewnego rodzaju łaskę wspomagającą względem życia sakramentalnego, kierując człowieka ku sakramentom, którym sakramentalia są podporządkowane⁶. Są więc one praktycznymi pomocami w życiu duchowym osoby wierzącej⁷. Uświęcają one bowiem codzienne wydarzenia z życia człowieka⁸.

Ich udzielanie oraz rozumienie uległo zmianie podczas II Soboru Watykańskiego (1962–1965), kiedy to Kościół sięgnął do źródeł, aby przywrócić im ich pierwotne znaczenie⁹. Dotychczas poszczególne sakramentalia były przyćmione nagromadzeniem zewnętrznej warstwy obrzędowej, która dołączyła do wspomnianych obrzędów w średniowieczu¹⁰. Dlatego soborowi chodziło o odnowienie tych obrzędów w taki sposób, by możliwe było ukazanie obydwu wymiarów liturgii sakramentaliów: zstępującego oraz wstępującego, odchodzących tym samym jedynie od modlitwy prośby, dołączając do niej także uwielbienie Boga¹¹. Choć odnowa sakramentaliów nastąpiła ponad pół wieku temu, to nadal niektórym ich aspektom poświęcono bardzo małą uwagę, przez co zagadnienie sakramentaliów może być niezbyt znane współczesnym wierzącym¹². Ono jednak dzisiaj powraca szczególnie mocno, ponieważ wydana przez Dykasterię Nauki Wiary deklaracja *Fiducia supplicans* z 18 grudnia 2023 r. w swojej istocie dotyczy właśnie

co wychodzą naprzeciw potrzebom jednostki. Zob. Andrzej Rutkowski. 2013. „Sakramenty i sakramentalia w życiu Kościoła partykularnego”. *Teologia i Człowiek* 22 (2): 97.

⁵ Zob. Krzysztof Konecki. 2004. „Problematyka Liturgii godzin i sakramentaliów w dokumentach II Polskiego Synodu Plenarnego”. *Studia Włocławskie* 7: 124.

⁶ Zob. Eryk Sienkiewicz. 2017. Sakramentalia jako środki wspomagające człowieka zmagającego się ze złym duchem. Wybrane przykłady sakramentaliów w Kościele katolickim. W *Koło naukowe – szkołą twórczego działania. Nauki humanistyczne*. Red. Izabela Szatrawska, Krzysztof Szatraski, Magdalena Gołębiwska, 8. Olsztyn: Wydawnictwo „Abada”.

⁷ Zob. Charles Rossi. 1965. Introduction. W *The Commentary on the Constitution and on the Instruction on the sacred liturgy*. Red. Annibale Bugnini, Carl Braga, 163–164. New York: Benziger Brothers.

⁸ Zob. Della Torre. 1966. *The Sacraments and the Sacramentals*, 123.

⁹ Zob. Stanisław Czerwik. 1998. „Teologia odnowionych błogosławieństw”. *Roczniki Teologiczne* 45 (8): 193.

¹⁰ Zob. Bogusław Nadolski. 1993. „Sakramentalia w Kościołach protestanckich”. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 46 (2): 72. Niektórzy wspominali przy tym: „W liturgii błogosławieństw zaszły w ciągu wieków, zwłaszcza na Zachodzie, tak daleko idące zmiany, że trzeba nieomal wszystko na nowo tworzyć. Taki wniosek nasuwa się po wniknięciu w dziedzictwo wieków i po zbadaniu procesu przemian w pojęciu, strukturze i języku błogosławieństw”. Marian Pisarszak. 1979. „Zmiana pojęć w liturgii błogosławieństw”. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 32 (4): 206.

¹¹ Zostało to szczególnie wyrażone w obrzędzie błogosławieństwa kobiety po urodzeniu. Zob. 1994. *Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*. Katowice: Księgarnia Świętego Jacka, nr 246 (dalej: OB).

¹² Zob. Thomas Lane. 1982. „The Sacramentals Revisited”. *The Furrow* 33 (5): 273.

sakramentaliów, wzmiankując o znaczeniu niektórych spośród nich, tj. błogosławieństw¹³. To właśnie one udzielają poszczególnym wierzącym łaski, o którą oni proszą, wypływającą z mocy Kościoła¹⁴. Dlatego też osobista pobożność szafarza nie wpływa na to, czy dane sakramentalium jest skuteczne, czy też nie, gdyż zależy to od łaski Bożej, przekazywanej proszącemu przez szafarza, który w tej relacji jest tylko i aż narzędziem¹⁵. Jednakże skutki obrzędu zależą już od osobistej dyspozycji wiernego, który prosi i otrzymuje dane błogosławieństwo¹⁶.

Niniejszy artykuł będzie miał na celu ukazanie soborowej nauki na temat tych szczególnych obrzędów liturgicznych, jakimi są sakramentalia, co zostanie dokonane na podstawie treści poszczególnych artykułów trzeciego rozdziału Konstytucji o liturgii świętej¹⁷. W pierwszej części uwaga zostanie skupiona na teologicznych aspektach poruszanego zagadnienia. Ich znajomość pozwoli lepiej zrozumieć odnowę poszczególnych obrzędów, które będą przedmiotem drugiej części niniejszego tekstu. W ostatniej części ukazane zostaną przykładowe obrzędy odnowionych sakramentaliów, wyrażających naukę soborowej Konstytucji. W ten sposób możliwe będzie wyciągnięcie wniosków z przeprowadzonej odnowy sakramentaliów w Kościele, co zostanie zamieszczone w zakończeniu artykułu.

1. Teologiczne aspekty sakramentaliów

Soborowa Konstytucja wskazywała na sakramentalia jako na szczególnego rodzaju uświęcenie poszczególnych dziedzin życia ludzkiego, wynikające z Misterium Paschalnego Chrystusa¹⁸. Wszakże dzięki Niemu została uświęcona wszelka

¹³ „*Benedicere*, błogosławić, pochodzi od dwóch łacińskich wyrazów: *bene dicere*, co znaczy tyle, co «mówić dobrze». Do tego wyrażenia (...) możemy dopowiedzieć: mówić dobre słowa, mówić o kimś dobrze, wychwalać kogoś, a w dalszym znaczeniu także: dziękować za otrzymane dobro, ukazywać swoją wdzięczność osobom za jakieś rzeczy, czy za przygotowane cieszące nas wydarzenia”. Adam Durak. 1995. „Historyczno-teologiczne aspekty błogosławieństw”. *Seminare. Poszukiwania naukowe* 11: 21–22.

¹⁴ Zob. Michael Kunzler. 1999. *Liturgia Kościoła*. Tłum. Lucjan Balter. Poznań: Pallottinum, 500–501.

¹⁵ Zob. Tomasz Biszko. 2009. *Recepcja odnowy liturgicznej Soboru Watykańskiego II w archidiecezji wrocławskiej do 1992 roku*. Wrocław: Papieski Wydział Teologiczny, 233.

¹⁶ Zob. KL 61.

¹⁷ Dzisiaj w kwestii sakramentaliów panuje dość duże niezrozumienie tematu, które wynika m.in. z tego, iż wielu wiernych – choć ma w nich swój udział – rzadko kiedy bywa o nich pouczonych. Jednak i wśród teologów pojawiają się także pytania o poszczególne elementy sakramentaliów, jak np. o odnowione egzorcyzmy. Zob. Piotr Towarek. 2010. „Formuły egzorcystyczne w politydenckiej liturgii błogosławieństw”. *Seminare. Poszukiwania naukowe* 27: 38.

¹⁸ Zob. KL 61.

materia¹⁹. Ukazuje to, że żaden obrzęd nie zawiera w sobie mocy sam z siebie, jak gdyby w oderwaniu od działania Bożego²⁰. Świadczą o tym wszystkie błogosławieństwa przedstawione na kartach Pisma Świętego²¹. W ten sposób w każdym z sakramentaliów możliwe jest dostrzeżenie obydwu wymiarów liturgii: zstępującego (łaska Boga spływająca na celebrujących liturgię) oraz wstępującego (dziękczynienie składane Bogu przez celebrujących liturgię)²². Jest to o tyle istotne, o ile ukazuje to cechy wspólne pomiędzy celebracją sakramentaliów a sprawowaniem innych obrzędów liturgicznych²³. Można to zobrazować prostym przykładem: rolnik modli się o urodzaje (aspekt wstępujący), a Bóg za pośrednictwem Kościoła udziela błogosławieństwa polu, które będzie obsiewane (aspekt zstępujący)²⁴. Błogosławieństwo to jest zatem wyrażeniem pewnej relacji, zachodzącej między proszącym a udzielającym²⁵.

Spośród takich ceremonii wyróżniają się sakramenty, których podobieństwem są sakramentalia²⁶. Mają one bowiem cechy wspólne. W sposób szczególny wyróżnia się przede wszystkim to, iż są one znakami²⁷. W ten sposób nota Konstytucji o liturgii świętej, dotycząca dążenia do zrozumienia przez wiernych znaków sakramentalnych, odnosi się nie tylko do sakramentów, ale także do sakramentaliów i wszystkich innych obrzędów liturgicznych²⁸. Należy jednak przy tym pamiętać, że tym, co różnicuje sakramenty od sakramentaliów, jest to, iż sakramenty powstały z rozkazu Bożego, a sakramentalia z ustanowienia kościelnego²⁹. Dlatego Kościół ma całkowite prawo modyfikować kształt, liczbę i dyscyplinę dotyczącą udzielania sakramentaliów, co zresztą zostało uwidocznione w dziele ich odnowy³⁰. Sobór Watykański

¹⁹ Zob. Mark Francis. 2013. *The Other Sacraments and the Sacramentals*. „Sacrosanctum Concilium” (SC 59–82). *W A pastoral commentary on „Sacrosanctum Concilium”*. *The „Constitution on the sacred liturgy” of the second Vatican council*, 101. Chicago: Liturgy Training Publications.

²⁰ Zob. Rossi. 1965. Introduction, 164.

²¹ Zob. Enzo Lodi. 1979. *Enchiridion Euchologicum Fontium Liturgicorum*. Roma: C.L.V. – Edizioni Liturgiche, 75–86.

²² Zob. Konecki. 2004. „Problematyka Liturgii godzin i sakramentaliów w dokumentach”, 125.

²³ Zob. Rossi. 1965. Introduction, 164.

²⁴ Jest to zatem wstąpienie w relację z żywym Bogiem. Zob. Kunzler. 1999. *Liturgia Kościoła*, 501.

²⁵ Zob. Pisarzak. 1979. „Zmiana pojęć w liturgii błogosławieństw”, 206.

²⁶ Zob. KL 60.

²⁷ Zob. Rutkowski. 2013. „Sakramenty i sakramentalia w życiu Kościoła partykularnego”, 107.

²⁸ Zob. KL 59.

²⁹ Zob. Czerwik. 1998. „Teologia odnowionych błogosławieństw”, 198.

³⁰ Zob. Biszko. 2009. *Recepcja odnowy liturgicznej Soboru Watykańskiego II*, 233.

II pouczył bowiem, że każde godziwe użycie elementów materialnych może mieć za cel uświęcenie człowieka i uwielbienie Boga³¹. Poprzez sprawowanie sakramentaliów możliwe jest więc uświęcenie człowieka wraz z tym, co stanowi przestrzeń jego życia, a co w sposób szczególny wyraża się we wszelkich błogosławieństwach rzeczy i miejsc³².

Jako że znaki liturgiczne są szczególnie skuteczne wtedy, gdy odpowiadają mentalności poszczególnych czasów, Sobór Watykański II polecił odnowę obrzędów sakramentaliów, aby jaśniej wyrazić ich cel i naturę³³. Działanie to było podyktowane znacznymi zmianami zachodzącymi w świecie³⁴. Ówczesny kodeks prawa kanonicznego (1917 r.) określał sakramentalia mianem „rzeczy lub czynów” (*res aut actiones*)³⁵. Na rzecz dostosowania tych obrzędów do mentalności wiernych, Konstytucja o liturgii świętej wskazała nie tyle na owe „rzeczy lub czyny”, ile właśnie na „święte znaki” (*sacra signa*)³⁶. Nie chodzi zatem o to, aby jakąś rzecz sakralizować, odrywając od tego świata, lecz raczej, aby ta konkretna rzecz, pozostająca w całości w świecie, stała się pewnym znakiem Bożej obecności i przez to pomagała zbliżyć się człowiekowi do Boga³⁷. W ten sposób wierni, zanurzeni w misterium Chrystusa przez chrzest, mogą dostrzec, że sakramentalia są integralną częścią wiary katolickiej³⁸. Skoro zmienia się życie wiernych poprzez technologiczno-naukowy postęp świata, zmianie ulec muszą też obrzędy, które dotyczą wyłącznie tego obszaru życia ludzkiego³⁹. Właśnie dlatego polecono dostosowanie pewnych elementów obrzędów sakramentaliów do potrzeb obecnego czasu⁴⁰. Wszakże wierni muszą w tych ceremoniach znajdować odpowiedź na swoją specyficzną sytuację życiową⁴¹. W tym

³¹ Zob. KL 61.

³² Zob. Lane. 1982. „The Sacramentals Revisited”, 275.

³³ Zob. KL 62.

³⁴ Zob. Rossi. 1965. Introduction, 164.

³⁵ Zob. 1917. *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*. Romae, can. 1144.

³⁶ Zob. KL 60.

³⁷ Zob. Czerwik. 1998. „Teologia odnowionych błogosławieństw”, 200. W ten sposób sakramentalia prowadzą do sakramentów. Zob. Francis. 2013. *The Other Sacraments and the Sacramentals*, 100–101.

³⁸ Zob. Peter Jonnel. 1965. Sacramentals and blessings. W *The Commentary on the Constitution and on the Instruction on the sacred liturgy*. Red. Bugnini, Braga, 188.

³⁹ Właśnie dlatego na przestrzeni poszczególnych dekad zmieniały się obrzędy wchodzące w skład Rytuału rzymskiego.

⁴⁰ Zob. KL 62.

⁴¹ Celebrowanie obrzędów sakramentaliów musi dążyć do wzbudzenia w nich „przeżycia wiary”. Zob. Rutkowski. 2013. „Sakramenty i sakramentalia w życiu Kościoła partykularnego”, 107.

celu sakramentalia winny być szlachetnie proste, aby móc pozbyć się wszelkiego materializmu oraz formalizmu na rzecz ukazywania rzeczywistości duchowej, ku której zmierza cały Kościół⁴².

Chociaż w liturgii pierwszorzędnym działaniem jest działanie Boga, to jednak udział ludu nie jest tutaj mało ważny⁴³. Soborowa Konstytucja liturgiczna wskazywała, że czynności liturgiczne nie są ceremoniami prywatnymi⁴⁴. Wspólnotowy charakter celebracji jest o tyle istotny, o ile ukazuje on eklezjalny wymiar sakramentaliów⁴⁵. Nawet wtedy, gdy obrzędy sakramentaliów są sprawowane jedynie przez szafarza i osobę przyjmującą dane błogosławieństwo, nie są one ich prywatnym działaniem, jakby odłączonym od Kościoła, ale właśnie w nich objawia się Kościół jako wspólnota celebrująca liturgię⁴⁶. Wszakże gdzie są dwaj lub trzej zebrani, tam pośród nich jest Chrystus (por. Mt 18,20), a więc Głowa pośród członków ciała (por. Ef 5,23-24). Nie da się odłączyć członków od Głowy. Znamienne jest więc rozpoczynanie wszystkich obrzędów sakramentalnych od wezwania imienia Pana, wyrażające się zazwyczaj poprzez wykonanie znaku krzyża⁴⁷.

2. Soborowe założenia odnowy sakramentaliów

Liturgia nie jest niezmienną formą, lecz rytuałem, który zmienia się w ciągu wieków, przybierając coraz to nowe kształty w zależności od obrządku⁴⁸. Posoborowa odnowa liturgiczna była jednym z wielu etapów ewolucji liturgii w Kościele, choć najbardziej akcentowanym, gdyż zmieniła wiele obrzędów i wywołała nega-
snaące do dziś dyskusje na swój temat⁴⁹.

⁴² Zob. Jonnel. 1965. *Sacramentals and blessings*, 188.

⁴³ Zob. Marian Pisarzak. 1978. „Zasady odnowy liturgii błogosławieństw”. *Collectanea Theologica* 48 (3): 189.

⁴⁴ Zob. KL 7.

⁴⁵ Zob. Adam Durak. 1997. „Teologia błogosławieństw w ogólności”. *Seminare. Poszukiwania naukowe* 13: 8.

⁴⁶ Zob. Bogusław Nadolski. 1992. *Liturgika*. T. 3: *Sakramenty, sakramentalia, błogosławieństwa*. Poznań: Pallottinum, 241–243.

⁴⁷ Zob. Czerwik. 1998. „Teologia odnowionych błogosławieństw”, 195.

⁴⁸ Zob. Francis. 2013. *The Other Sacraments and the Sacramentals*, 101.

⁴⁹ Warto przy tym pamiętać, że zgodnie z wymową art. 25 Konstytucji o liturgii świętej, odnowa liturgiczna miała się opierać na doświadczeniu Kościoła, czerpiącego z poprzednich reform liturgicznych oraz indultów, wydawanych dla różnych miejsc świata. Zob. KL 25. Szerzej na ten temat zob. Della Torre. 1966. *The Sacraments and the Sacramentals*, 120.

W aspekcie obrzędów sakramentaliów miała ona polegać przede wszystkim na przyznaniu w nich więcej miejsca językom narodowym⁵⁰. Miało to dokonać się szczególnie w aspekcie odczytywania fragmentów Pisma Świętego, które miano lepiej dobrać do odpowiednich obrzędów⁵¹. Upatrywano w tym możliwość lepszego dotarcia do konkretnej sytuacji wiernych poprzez ukazanie im tematycznej historii biblijnej, która może im pozwolić ukazać głębszy sens obrzędu, który przeżywa- ją⁵². Głoszenie słowa Bożego, z którego rodzi się wiara, staje się odtąd integralną częścią liturgii sakramentaliów, przez co tym bardziej konieczne jest wygłaszanie tego słowa w języku zrozumiałym dla uczestników liturgii⁵³. Sprzyja to rozwojowi wiary oraz ożywieniu jej poprzez usłyszane słowo⁵⁴. W ten sposób możliwe jest czynne, świadome i pełne uczestnictwo wiernych w celebrowanych obrzędach⁵⁵. Zdaje się więc, że szczególnego rodzaju *novum* odnowy liturgii sakramentaliów stało się właśnie włączenie liturgii słowa do ich celebracji, dzięki czemu możliwe jest dostrzeżenie historiozbowczego nawiązania pomiędzy słowem przepowiadany- m a gestem wykonywanym⁵⁶. Dostrzega się dzięki temu, że źródłem głoszenia słowa Bożego i sprawowania sakramentaliów (albo szerzej: liturgii) jest tajemnica paschalna Zbawiciela⁵⁷.

Nie bez znaczenia są tu też wszelkie modlitwy błogosławieństwa, które zawierają w sobie cenne treści, nierozumiane przez wiernych, słyszających je jedynie po łacinie⁵⁸. Boga nie chwali się bowiem tylko w wielkich zgromadzeniach, ale także w mniej uroczystych liturgiach, które – jeśli są sprawowane w języku narodowym – mogą lepiej trafić do wiernego, a jest to szczególnie potrzebne w obrzędach sakramentaliów⁵⁹. Każda modlitwa błogosławieństwa zawiera w sobie postawę człowieka-kapłana, który na mocy chrzcielnego odrodzenia uczestniczy

⁵⁰ Zob. KL 63.

⁵¹ Zob. Jonnel. 1965. *Sacramentals and blessings*, 188.

⁵² Cenne są tu następujące słowa: „Kościół będzie tym lepiej i owocniej uczestniczył w obrzędach błogosławieństw, im bardziej zostanie do tej liturgii przygotowany”. Durak. 1997. „Teologia błogosławieństw w ogólności”, 9.

⁵³ Zob. Durak. 1997. „Teologia błogosławieństw w ogólności”, 10.

⁵⁴ Zob. Czerwik. 1998. „Teologia odnowionych błogosławieństw”, 199.

⁵⁵ Zob. Francis. 2013. *The Other Sacraments and the Sacramentals*, 110.

⁵⁶ Zob. Jan Szczych. 2022. „Sprawczy charakter słowa Bożego w liturgii. Zagadnienia wybrane”. *Resovia Sacra* 29: 542.

⁵⁷ Zob. KL 5.

⁵⁸ Mogło to sprawiać wrażenie pewnych magicznych obrzędów, które są wykonywane jakąś tajemną mocą. Zob. Jonnel. 1965. *Sacramentals and blessings*, 189.

⁵⁹ Zob. Pisarszak. 1978. „Zasady odnowy liturgii błogosławieństw”, 190.

w chrzcielnym kapłaństwie Jezusa, dzięki któremu jako głos całego stworzenia prosi Boga o konkretne dary⁶⁰. Dostrzega się w tym (znaczące duszpastersko) bogactwo obrzędów, wyrażane w ich sprawowaniu⁶¹.

Jasnym jest więc to, dlaczego soborowa Konstytucja o liturgii świętej wskazywała na możliwość szafowania niektórymi sakramentaliami przez świeckich⁶². W ten sposób pewne błogosławieństwa, które odnoszą się np. do życia rodzinnego, nie muszą być sprawowane przez osoby duchowne, ale mogą im przewodniczyć rodzice lub inni wierni świeccy, sprawujący je w gronie konkretnej grupy⁶³. Jest to wielkie ułatwienie szczególnie dla tych, którzy jako nadzwyczajni szafarze Komunii św. przybywają do chorych z Komunią św., gdyż mogą wówczas przewodniczyć modlitwom w ich intencji⁶⁴. W ten sposób odnowa liturgiczna miała mieć także charakter duszpasterski⁶⁵.

3. Odnowiony obrzęd sakramentaliów – wybrany przykład

Na początku warto przedstawić kilka cech odnowionych sakramentaliów, których próbę dostrzeżenia podejmie się w poszczególnych obrzędach. Zgodnie z refleksją uczynioną w dwóch powyższych częściach artykułu są nimi: wspólnotowość celebracji, hierarchiczne ukształtowanie liturgii, wykorzystywanie różnych znaków i symboli, angażowanie wiernych do wykonywania pewnych części obrzędu, szlachetna prostota rytów, wprowadzenie lepiej dobranych wersetów z Pisma Świętego, uwzględnienie miejsc na katechezy i wyjaśnienia, dopuszczenie języka narodowego do sprawowania sakramentaliów oraz łączność sakramentaliów z sakramentaliami⁶⁶. Chcąc wszystkie te założenia streścić w jednym krótkim zdaniu, należałoby stwierdzić, że soborowa odnowa liturgiczna pragnęła urozmaicić liturgię sakramentaliów poprzez włącznie w tę celebrację poszczególnych gestów, znaków czy wprowadzeń⁶⁷. Warto omówić je teraz na jednym, wybranym przykładzie.

⁶⁰ Zob. Czerwik. 1998. „Teologia odnowionych błogosławieństw”, 199.

⁶¹ Zob. Della Torre. 1966. *The Sacraments and the Sacramentals*, 123.

⁶² Zob. KL 79.

⁶³ Zob. Pisarszak. 1978. „Zasady odnowy liturgii błogosławieństw”, 192. Szeroko na temat szafarza sakramentaliów zob. John M. Huels. 2005. „The ministers of sacramentals”. *The Jurist* 65: 338–385.

⁶⁴ Zob. Jonnel. 1965. *Sacramentals and blessings*, 190.

⁶⁵ Zob. Della Torre. 1966. *The Sacraments and the Sacramentals*, 120.

⁶⁶ Zob. KL 27–31, 36, 60–63.

⁶⁷ Zob. Durak. 1995. „Historyczno-teologiczne aspekty błogosławieństw”, 30.

Zamieszczony w odnowionych księgach obrzęd błogosławieństwa narzeczonych zawiera w sobie wszystkie wyżej wspomniane cechy⁶⁸. Wspólnotowy charakter celebracji tego obrzędu wyraża się poprzez celebrowanie go w gronie rodziny, której obecność jest na tyle istotna, że to sakramentalium można sprawować dopiero wtedy, gdy się ona zgromadzi⁶⁹. Choć liturgia jest *ex definitione* celebracją wspólnotową, to niektóre osoby pełnią szczególne funkcje liturgiczne, a taką jest tutaj odczytanie perykop biblijnych, odśpiewanie psalmu lub innego śpiewu, wygłoszenie próśb oraz przewodniczenie temu obrzędowi⁷⁰. W tym przypadku szafarzem obrzędu nie musi być duchowny, ale zaleca się nawet, aby – gdy obrzęd jest celebrowany w gronie rodzinnym – był nim ktoś spośród rodziców⁷¹. Wówczas ten, kto mu przewodniczy, wykonuje poszczególne znaki liturgiczne (składa i rozkłada ręce, czyni znak błogosławieństwa, wykonuje znaki krzyża czy dokonuje pobłogosławienia pierścionków)⁷². Wspólnota obecna na liturgii nie jest jednak tylko biernym widzem, ale żywo angażuje się w dialogi, aklamacje, śpiewy, gesty i postawy liturgiczne, zależnie od momentu celebracji⁷³. Sama zaś celebracja została dostosowana do ramowej formy wszystkich sakramentaliów, gdyż składa się z kilku głównych części, możliwych do wyszczególnienia w każdej celebracji sakramentaliów poza Mszą św.: obrzędów wprowadzających (uczynienie znaku krzyża, pozdrowienie zebranych, wprowadzenie do liturgii), liturgii słowa (czytanie, psalm, krótka nauka oraz modlitwa powszechna), liturgii błogosławieństwa (modlitwa błogosławieństwa pierścionków i pary), obrzędów zakończenia (werset kończący i śpiew)⁷⁴. Ważne jest tutaj zamieszczenie w obrzędzie błogosławieństwa narzeczonych liturgii słowa, której czytania naświetlają tajemnicę narzeczeństwa: wzajemną miłość (por. J 15,9-12), potęgę miłości (por. 1 Kor 13,4-13), wierność jako przyczynę zaślubin (por. Oz 2,21-25), potrzebę wspólnych dążeń (por. Flp 2,1-5) oraz dobroć Pana względem swoich dzieci (por. Ps 145,8-9.10.15.17-18)⁷⁵. Odczytanie wiernym Pisma Świętego wskazującego na misterium, dokonywa-

⁶⁸ Zob. OB, I, nr 195–214.

⁶⁹ „Po zgromadzeniu się rodziny szafarz mówi: W imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego”. OB, I, nr 199.

⁷⁰ Zob. OB, I, nr 199, 203, 208.

⁷¹ Zob. OB, I, nr 196.

⁷² Oczywiście zależnie od tego, czy szafarzem jest świecki, czy duchowny.

⁷³ Zob. OB, I, nr 199–201, 206, 208, 210–214.

⁷⁴ Zob. OB, I, nr 195–214.

⁷⁵ Zob. OB, I, nr 203–206.

ne przez Kościół za pomocą znaków, nierzadko wymaga wyjaśnienia. W tym celu obrzęd przewiduje krótki komentarz przewodniczącego do usłyszanego słowa⁷⁶. Szafarz obrzędu ma także wprowadzić wiernych w misterium obrzędu po ich pozdrowieniu na początku celebracji⁷⁷. Wszystko to oczywiście winno odbywać się w języku narodowym, znanym tym, którzy biorą udział w liturgii. Dzięki temu możliwe będzie zaobserwowanie, że obrzęd błogosławieństwa narzeczonych nie jest sakramentem małżeństwa, ale do niego prowadzi, ponieważ zakłada, że odtąd dążenia narzeczonych będą *sensu stricto* zmierzały ku szczytowi, jakim w tym wypadku jest właśnie wspomniany sakrament, łączący kobietę i mężczyznę w nierozdzielny związek małżeński⁷⁸. Jasnym się tu staje stwierdzenie, że każdy element życia człowieka może zostać uświęcony przez Misterium Paschalne Zbawiciela⁷⁹.

Można dostrzec, że sakramentalia uświęcają konkretny wymiar życia człowieka, doprowadzając go w konsekwencji do przyjęcia sakramentu⁸⁰. Jest to o tyle ważne, o ile w liturgii sakramentu, do którego przygotowuje liturgia sakramentaliów, dokonuje się szczególnego rodzaju spotkanie człowieka z Bogiem, ku któremu przygotowują sakramentalia⁸¹. W ten sposób ostatnio wydana deklaracja *Fiducia supplicans* trafnie wskazuje na to, iż błogosławieństwa muszą być zgodne z nauczaniem Kościoła⁸². Dlatego udzielanie błogosławieństwa parom tej samej płci lub osobom w sytuacjach nieregularnych nie może być przez nikogo pojmowane jako obrzędowe zaaprobowanie ich sytuacji życiowej, ale raczej jako wezwanie do tego, aby przyjęte błogosławieństwo otworzyło ich serca na moc Boga, który stawia przed nimi konkretne wymagania, uzdalniające ich do poprawy swego życia i powrócenia na drogę wiary⁸³. Jeśli jednak w wiernym proszącym o takie błogosławieństwo nie ma intencji zgodnej z intencją Kościoła, a która to jest wezwaniem do nawrócenia poprzez zaproszenie Boga do swojego życia, to takie błogosławieństwo – choć ważne udzielone – może nie przynieść mu tego, cze-

⁷⁶ Zob. OB, I, nr 207.

⁷⁷ Zob. OB, I, nr 202.

⁷⁸ Zob. OB, I, nr 196.

⁷⁹ Zob. KL 61.

⁸⁰ Zob. KL 60.

⁸¹ Zob. Adelajda Sielepin. 2016. „Profesja zakonna jako sakramentalium w kontekście liturgii Kościoła”. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 69 (1): 24.

⁸² Zob. Dykasteria Nauki Wiary. 2024. *Deklaracja „Fiducia supplicans” o duszpasterskim znaczeniu błogosławieństw*. Rzym, nr 9. https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_dcf_doc_20231218_fiducia-supplicans_pl.html (21.06.2024).

⁸³ Zob. Dykasteria Nauki Wiary. 2024. *Deklaracja „Fiducia supplicans”*, nr 31–33.

go chciał dla niego Kościół, ponieważ nie ma w nim odpowiedniej dyspozycji do przyjęcia tego daru⁸⁴.

Wnioski

Soborowa nauka o sakramentaliach, której przybliżeniu został poświęcony niniejszy artykuł, znalazła swoje odzwierciedlenie w odnowie liturgii błogosławieństw, która współcześnie jasno wyraża swój cel oraz naturę⁸⁵. Nie jest trudno dostrzec, że Bóg jest dawcą życia, któremu nieustannie błogosławi – to właśnie wyraża liturgia sakramentaliów⁸⁶. Sprawowanie poszczególnych obrzędów w konkretnych etapach życia: od błogosławieństwa matki przed porodem, przez błogosławieństwa dzieci i stołu przed posiłkiem, aż po obrzędy pogrzebu ukazuje, że jest ono nierozzerwalnie związane z życiem chrześcijanina⁸⁷. Wyłania się tutaj starochrześcijańska zasada: *lex vivendi – lex orandi – lex credendi*, która wskazuje na to, iż życie osoby wierzącej jest w istocie życiem liturgicznym, które zmienia się, lecz się nie kończy, ponieważ ostatecznie znajdzie ono swoją pełnię w niebiańskim wychwalaniu Trójjedynego Boga wspólnie ze wszystkimi zbawionymi⁸⁸.

Sakramentalia stanowią zatem jeden z rodzajów komunikacji zachodzącej między Bogiem a Kościołem⁸⁹. Język tej komunikacji jest niewątpliwie wpleciony w walory kulturowe świata, które się zmieniają, przez co odnowa liturgiczna sakramentaliów nie może być pojmowana jako zerwanie z przeszłością, ale raczej jako uaktualnienie tego, co przynależąc do realiów innych wzorców kulturowych, stało się niezrozumiałe dla współczesnego człowieka⁹⁰. Wszakże już sam ruch liturgiczny pragnął, aby wierni świeccy w sposób szczególny darzyli czcią błogosławieństwa i sakramentalia, ustanowione

⁸⁴ Zob. KL 61.

⁸⁵ Zob. Dykasteria Nauki Wiary. 2024. *Deklaracja „Fiducia supplicans”*, nr 62.

⁸⁶ Zob. Bogusław Nadolski. 1979. „Zasady odnowy błogosławieństw”. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 32 (4): 224.

⁸⁷ Zob. Kunzler. 1999. *Liturgia Kościoła*, 50.

⁸⁸ Szeroko na ten temat zob. Francois Astruc. 1928. *Msza mistyczna*. Brak tłumacza. Warszawa: Drukarnia Loretańska.

⁸⁹ Zob. Lane. 1982. „The Sacramentals Revisited”, 273.

⁹⁰ „Trzeba odnowić i zreformować liturgię, dostosowując ją do sposobu pojmowania człowieka współczesnego, ale bardziej pilna jest odnowa sposobu myślenia człowieka współczesnego i jego dostosowanie do ducha liturgii”. Stanisław Czerwik. 1965. „Odnowa liturgii w świetle konstytucji i instrukcji liturgicznej”. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 18 (3): 168.

przez Kościół⁹¹. Dlatego Sobór Watykański II zdecydował się uwypuklić ich znaczenie poprzez zawarcie w nich perykop biblijnych, poprzez które możliwe jest dostrzeżenie łączności między słowem a czynem⁹².

Obecnie ciągle niedostateczne pojęcie rozumienia sakramentaliów dało o sobie znak w chwili opublikowania przez Stolicę Apostolską deklaracji na temat błogosławieństw. Nie chcąc wchodzić w szczegóły tego dokumentu, warto jedynie zwrócić uwagę na jedną kwestię. Otóż sakramentalia zawsze są spotkaniem człowieka z Chrystusem⁹³. O ich udzielenie może konkretnego szafarza prosić każdy wierzący, który tylko tego potrzebuje, aby za pomocą łaski przemieniać swoje życie i nieustannie je uświęcać⁹⁴. Dlatego udzielanie błogosławieństwa osobie wierzącej, lecz żyjącej w grzechu, z którym pragnie zerwać i powrócić tym samym do pełnej jedności z Kościołem, jest nie tylko możliwe, ale i wskazane, bo taki człowiek jest otwarty na łaskę Bożą, za której przyczyną pragnie przemienić swoje życie⁹⁵. To zaś stoi u podstawy udzielania i przyjmowania sakramentaliów, której odnowy podjął się Sobór Watykański II: nieustanne czerpanie ze źródeł Misterium Paschalnego, które poprzez sprawowanie aktu liturgicznego sprawia, iż człowiek zostaje uświęcony, a Bóg uwielbiony.

Bibliografia

1. Źródła

Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus. 1914. Romae: Typis Polyglottis Vaticanis.

Dykasteria Nauki Wiary. 2024. *Deklaracja „Fiducia supplicans” o duszpasterskim znaczeniu błogosławieństw*. https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_dff_doc_20231218_fiducia-supplicans_pl.html (21.06.2024).

Rituale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Ioannis Pauli II promulgatum. De Benedictionibus. Editio Typica. 1984. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.

⁹¹ Zob. Jerzy Józef Kopeć. 1985. „Ruch liturgiczny, reforma i odnowa liturgiczna”. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 38 (4–5): 270.

⁹² Zob. Zbigniew Głowacki. 2016. „Sakramentalność liturgii słowa Bożego we Mszy Świętej”. *Roczniki Teologiczne* 63 (8): 5.

⁹³ Zob. KL 7.

⁹⁴ Zob. KKK 1670.

⁹⁵ Zob. Dykasteria Nauki Wiary. 2024. *Deklaracja „Fiducia supplicans”*, 31–41.

Sobór Watykański II. 1963. *Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum Concilium”*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.

2. Opracowania

- Astruc Francois. 1928. *Msza mistyczna*. Warszawa: Drukarnia Loretańska.
- Biszko Tomasz. 2009. *Recepcja odnowy liturgicznej Soboru Watykańskiego II w archidiecezji wrocławskiej do 1992 roku*. Wrocław: Papieski Wydział Teologiczny.
- Czerwik Stanisław. 1965. „Odnowa liturgii w świetle konstytucji i instrukcji liturgicznej”. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 18 (3): 162–174.
- Czerwik Stanisław. 1998. „Teologia odnowionych błogosławieństw”. *Roczniki Teologiczne* 45 (8): 193–203.
- Della Torre Luigi. 1966. The Sacraments and the Sacramentals. W *The Liturgy of Vatican II. A Symposium*. Red. Jovian Lang, 119–134. Chicago: Franciscan Herald Press.
- Durak Adam. 1997. „Teologia błogosławieństw w ogólności”. *Seminare. Poszukiwania naukowe* 13: 5–12.
- Francis Mark. 2013. The Other Sacraments and the Sacramentals (SC 59–82). W: *A pastoral commentary on Sacrosanctum concilium: the Constitution on the sacred liturgy of the second Vatican council*, 97–114. Chicago: Liturgy Training Publications.
- Głowacki Zbigniew. 2016. „Sakramentalność liturgii słowa Bożego we Mszy Świętej”. *Roczniki Teologiczne* 63 (8): 5–19.
- Jonnell Peter. 1965. Sacramentals and blessings. W *The Commentary on the Constitution and on the Instruction on the sacred liturgy*. Red. Annibale Bugnini, Carl Braga, 188–202. New York: Benziger Brothers.
- Huels M. John. 2005. „The ministers of sacramentals”. *The Jurist* 65: 338–385.
- Katechizm Kościoła katolickiego*. 2009. Poznań: Pallotinum.
- Konecki Krzysztof. 2004. „Problematyka Liturgii godzin i sakramentaliów w dokumentach II Polskiego Synodu Plenarnego”. *Studia Włocławskie* 7: 120–131.
- Kopeć Jerzy Józef. 1985. „Ruch Liturgiczny, reforma i odnowa Kościoła”. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 38 (4-5): 265–285.
- Kunzler Michael. 1999. *Liturgia Kościoła*. Tłum. Lucjan Balter. Poznań: Pallottinum.
- Lane Thomas. 1982. „The Sacramentals Revisited”. *The Furrow* 33 (5): 272–281.
- Lodi Enzo. 1979. *Enchiridion Euchologicum Fontium Liturgicorum*. Roma: C.L.V. – Edizioni Liturgiche.
- Nadolski Bogusław. 1979. „Zasady odnowy błogosławieństw”. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 32 (4): 224.
- Nadolski Bogusław. 1992. *Liturgika*. T. 3: *Sakramenty, sakramentalia, błogosławieństwa*. Poznań: Pallottinum.

- Nadolski Bogusław. 1993. „Sakramentalia w Kościołach protestanckich”. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 46 (2): 72–78.
- Pisarczyk Marian. 1978. „Zasady odnowy liturgii błogosławieństw”. *Collectanea Theologica* 48 (3): 189–193.
- Pisarczyk Marian. 1979. „Zmiana pojęć w liturgii błogosławieństw”. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 32 (4): 205–222.
- Rossi Charles. 1965. Introduction. W *The Commentary on the Constitution and on the Instruction on the sacred liturgy*. Red. Annibale Bugnini, Carl Braga, 162–164. New York: Benziger Brothers.
- Rutkowski Andrzej. 2013. „Sakramenty i sakramentalia w życiu Kościoła partykularnego”. *Teologia i Człowiek* 22 (2): 97–114.
- Sielepin Adelajda. 2021. „Obrzędy dedykacji kościoła i życie sakramentalne”. *Liturgia Sacra* 27 (1): 33–55.
- Sielepin Adelajda. 2016. „Profesja zakonna jako sakramentalium w kontekście liturgii Kościoła”. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 69 (1): 23–47.
- Sienkiewicz Eryk. 2017. Sakramentalia jako środki wspomagające człowieka zmagającego się ze złym duchem. Wybrane przykłady sakramentaliów w Kościele katolickim. W *Koło naukowe – szkołą twórczego działania. Nauki humanistyczne*. Red. Izabela Szatrawska, Krzysztof Szatrawski, Magdalena Gołębiewska, 7–14. Olsztyn: Wydawnictwo „Abada”.
- Szczych Jan. 2022. „Sprawczy charakter słowa Bożego w liturgii. Zagadnienia wybrane”. *Resovia Sacra* 29: 541–557.
- Towarek Piotr. 2010. „Formuły egzorcystyczne w potrydenckiej liturgii błogosławieństw”. *Seminare. Poszukiwania naukowe* 27: 29–39.

DAWID MAKOWSKI, członek Komisji Liturgicznej Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej, student teologii na Akademii Katolickiej w Warszawie – Collegium Bobolanum, koordynator projektu „Z pasji do liturgii”.